

FUNKCIJA KULTURE V ČEZMEJNEM SODELOVANJU V PROSTORU ALPE-JADRAN

Avtor najprej poudarja pomembnost prispevka čezmejnega sodelovanja za evropsko integracijo. Od uspeha čezmejnega sodelovanja na regionalni ravni bo namreč odvisno, ali bo evropsko združevanje tudi dolgoročno uspešno. Avtor poudarja pomen Delovne skupnosti Alpe-Jadran, ustanovljene v letu 1978, za integracijo na vzhodnoalpskem območju. Po obsežnem procesu reform v letu 2006 je Delovna skupnost s svojimi 13 članicami dobro oborožena za prihodnje naloge. Avtor nadalje poudarja povezovalno moč jezikov in kultur v združeni Evropi. Ohranitev jezikovno-kulturne raznolikosti je torej pomembna naloga, saj se je treba upreti vsaki težnji po centralizaciji na tem področju. Kultura je za avtorja utiralnica poti čezmejnega sodelovanja. Navaja številne primere uspešnega kulturnega sodelovanja v prostoru Alpe-Jadran. Za ohranitev raznolikosti jezikov in kultur in s tem za integracijo Evrope so izrednega pomena narodne skupnosti. Zaščita in krepitev narodnih skupnosti sta torej v evropskem interesu. Poleg tega so narodne skupnosti v čezmejnem sodelovanju pomemben pobudnik in graditelj mostov, z njimi povezani konflikti pa negativno vplivajo na sosedske odnose. Avtor opozarja na elementarno delo, ki je bilo opravljeno v Delovni skupnosti Alpe-Jadran glede položaja narodnih skupnosti, in na njihovo vlogo v čezmejnem sodelovanju.

Ključne besede: Alpe-Jadran, čezmejno sodelovanje, kultura, evropska integracija

THE FUNCTION OF CULTURE IN CROSS-BORDER COOPERATION IN THE ALPS-ADRIA REGION

The article focuses on the importance of cross-border cooperation for European integration processes. Cross-border cooperation at regional level is of decisive importance as to the long-term success of the European integration process. The author emphasizes the significance of the Alps-Adria Working Community, founded in 1978, for the integration in the East-Alpine area. Having gone through an extensive reformation process in 2006, the Working Community of 13 members is now well prepared for future tasks. The author further discusses the integrative potential of languages and cultures in the united Europe. Preservation of linguistic and cultural diversity is an important task, and all tendencies for centralization have to be withstood. Culture paves the way for cross-border cooperation, the Alps-Adria region being a good example. National communities are extremely important for this preservation and thus also for the integration of Europe. Protection and promotion of these communities are therefore an interest of foremost importance. National communities in cross-border cooperation are also an important initiator and bridge-building factor, and conflicts in this field have a negative impact on neighbouring relations. The author points at the elementary work, carried out in the Alps-Adria Working Community, concerning the status of national communities and their role in cross-border cooperation.

Keywords: Alps-Adria, cross-border cooperation, culture, European integration

Jeseni leta 2006 se je v javnosti veliko govorilo o hrabrem uporju Madžarov proti sovjetskemu nasilju pred 50 leti, o sramotni zadržanosti zahodnih sil, pa tudi o veliki pomoči majhne Avstrije svoji vzhodni sosedu. Nauk teh tragičnih dogodkov je: v stiski se ne moreš zanesti na velike sile, pomoč lahko prej pričakuješ od neposrednega soseda. Ta izkušnja je sočasno temeljna misel čezmejnega sodelovanja na regionalni ravni. Sožitje ljudi vzdolž meje, skupna zgodovinska preteklost, izoblikovanje kulturnih identitet in idejnih vrednot, vse to in še mnogo več povezuje ljudi prek državnih meja in tudi politično-ideoloških pregrad. Če se ta občutek skupnosti neguje, se v težkem položaju ne znajdeš pred zaprtimi sosedovimi vrati.

Nikakor ni naključje, da se je čezmejno sodelovanje med Slovenijo in Koroško, torej na ožjem območju Alpe-Jadrana, pričelo v času, ko še ni bilo diplomatskih odnosov med Jugoslavijo in Avstrijo. Takrat, bilo je to leta 1950, je ljubljanska opera gostovala v Celovcu – in to po posredovanju slovenske narodne skupnosti. V regionalnem okviru so gradili mostove pred srečanji na državni ravni. Niso hoteli čakati, da bi se državne vlade zbližale, neposredni sosede so si, zaradi bolečih izkušenj iz časa vojne, podali roke prek meje. Na tem zgodnjem primeru lahko spoznamo še nekaj: pomen kulture kot utiralke poti čezmejnemu sodelovanju in posebno vlogo, ki jo imajo pri tem narodne skupnosti.

»BRAZGOTINE ZGODOVINE«

Meje so tako rekoč »brazgotine zgodovine«. Pri tem pa je treba upoštevati: meje niso samo ločnice, so tudi opora. So, kot v vsakdanjem življenju, izraz distance, pa tudi medsebojnega spoštovanja. Meja ni mogoče niti odstraniti niti jih ne bi smeli poglobljati, vendar pa je, v interesu nadaljnega oblikovanja združene Evrope, treba premostiti njihove negativne posledice. Nekaj pa bi moralo biti povsem jasno: človeška podoba evropske politike se lahko najbolj dokaže tam, kjer je volja do sodelovanja že kar življenjsko potrebna in se tudi izvaja: namreč na mejnem območju. Z omilitvijo mejnih preprek bi morali omogočiti, da ljudje ne bi bili obrnjeni »s hrbti drug proti drugemu«, temveč da bi »iz oči v oči« gradili skupno prihodnost.

S čezmejnim sodelovanjem naj bi premostili slabosti, ki izhajajo iz obrobne položaja mejnih območij, in s tem tudi izboljšali življenjske pogoje prebivalcev. Sodelovanje na regionalni ravni spodbuja mir, svobodo, varnost in varovanje človekovih pravic ter zaščito jezikovnih in etničnih manjšin. Osrednja želja medregionalnega sodelovanja v prostoru Alpe-Jadran je bila in je, po grozotah svetovnih vojn, to območje ohraniti kot cono miru in blagostanja. V prihodnje bo moralo biti v ospredju preventivno mirovno delo. Iz zgodovine namreč vemo, da se to, kar

se je zgodilo enkrat, lahko ponovi, tako v dobrem kot tudi v slabem. Zavzemanje za mirno sožitje torej ne sme nikoli prenehati. Ali z besedami Immanuela Kanta: »Večni mir ni prazna ideja, temveč naloga« – in sicer trajna naloga.

PRISPEVEK K EVROPSKI INTEGRACIJI

Ni dvoma: čezmejno sodelovanje pomembno prispeva k evropski integraciji. Regije, ki sodelujejo prek državnih meja, so temeljni kamen v procesu evropskega združevanja. Prispevajo k temu, da politika Evropske unije postaja za državljane resničnost in se ne oddaljuje preveč od njihovega realnega življenja. To sodelovanje, na državljanom najbližji ravni, je izrednega pomena za prihodnost demokracije v Evropi. Do kriznega vzdušja, ki se je pred kratkim pojavilo zaradi referendumov o evropski ustavi, je nenazadnje prišlo tudi zato, ker so imeli mnogi občutek, da se evropska politika na nekaterih področjih preveč oddaljuje od interesov široke množice prebivalstva.

Da bi se temu lahko zoperstavili, imajo, predvsem na mejnih območjih, regije pomembno nalogo. Kajti majhne enote so tiste, ki lahko javnim uradom najhitreje posredujejo odgovore na vprašanja, ki tarejo ljudi. Močnejše vključevanje lokalne ravni v procese odločanja v Evropski uniji je za prihodnost demokratičnega razvoja v Evropi izrednega pomena. Delovna skupnost Alpe-Jadran, ustanovljena leta 1978 v Benetkah, tesno sodeluje z evropskimi institucijami; sodeluje v tako imenovanem strukturiranem dialogu z Evropsko komisijo. Tako pomaga, da v Bruslju in Strasbourgu poslušajo mnenje regij iz prostora Alpe-Jadran.

Vpliv regij v evropskih centralah pa je le tako velik, kolikor regionalne enote med seboj sodelujejo. Najboljši odgovor na izzive centralizacije, globalizacije in širitve je torej delujoče partnerstvo med regijami. Nenazadnje bo od uspeha čezmejnega sodelovanja na regionalni ravni odvisno, ali bo evropsko združevanje dolgoročno uspelo. Zaradi vse večje širitve Evropske unije ta oblika sodelovanja ni odveč. Ravno nasprotno: medregionalno sodelovanje je danes pomembnejše kot kadar koli prej.

NEKE VRSTE »MINI SREDNJA EVROPA«

Prostor Alpe-Jadrana je kristalizacijska točka, neke vrste mini Srednja Evropa, ki ga je Claudio Magris nekoč označil za laboratorij, v katerem se ustvarja bit Evrope. Tu se srečujejo pomembni evropski jezikovni in kulturni krogi. Za kar se ljudje v tem prostoru zedinijo, je pomembno za vso Evropo. Če odgovorni politiki v tem nevralgičnem območju celine pri pomembnih vprašanjih ne soglašajo, bo tudi v Evropi težko priti do konsenza.

Da bi lahko v prihodnje še učinkoviteje izpolnjevala to evropsko poslanstvo, je Delovna skupnost Alpe-Jadran letos izvedla korenito reformo in opredelila novo organizacijsko strukturo. Tako bo mogoče izboljšati formalne poteke in komunikacijo ter skupne projekte vse bolj prilagoditi zahtevam Evropske unije. Da bi lahko nastopali kot samostojni nosilci projektov Evropske unije, se trenutno razmišlja, da bi Delovni skupnosti podelili status pravne osebe v smislu standardov Evropske unije. Delovna skupnost Alpe-Jadran, ki je do sedaj udeležila več kot 500 skupnih projektov, je za prihodnje izzive na vsak način dobro oborožena.

Če govorimo o kulturi kot utiralnici poti za čezmejno sodelovanje, je treba spomniti na besede Jeana Monneta. Ta oče zamisli o Evropski skupnosti je retrospektivno dejal: »Če bi moral to še enkrat delati, bi začel s kulturo in ne z jeklom in železom.« Te besede so še vedno aktualne in veljajo tudi za prihodnost. Bogastvo Evrope dejansko niso v tako veliki meri industrijski proizvodi, temveč kulturna in jezikovna raznolikost. To dejstvo je Evropska unija upoštevala v svoji temeljni listini. V njej namreč piše: »Unija spoštuje kulturno, versko in jezikovno raznolikost.«

RAZNOLIKOST JEZIKOV IN KULTUR

Z ustanovitvijo Evropske unije so prvič v evropski zgodovini poskušali po mirni poti ustvariti gospodarski in politični prostor, v katerem bi lahko v ozračju medsebojnega spoštovanja. uspevalo veliko število jezikov in kultur. Poleg tega imajo, kljub potrebi po jasni opredelitvi k nacionalni identiteti, v združeni Evropi jeziki in kulture močno združevalno moč. Ljudje se v skupni hiši počutijo dobro le, če so lahko prepričani, da bosta njihova kultura in jezik sprejeta. Pri tem se moramo zavedati, da jeziki niso le sredstvo sporazumevanja, temveč tudi pomemben sestavni del kulturne dediščine.

Raznolikost jezikov je prvi pogoj za razvoj različnih kultur. Jezika in kulture ni mogoče med seboj ločevati. Sta stalen izvor kreativnosti, liberalnosti in razsvetljevanja, sredstvo sporazumevanja, napredka in humanizacije družbe. Vsaka težnja po poenotenju na kulturno-jezikovnem področju bi izzvala nevarnost medsebojnega oddaljevanja evropskih narodov.

Kultura kot zbir duhovnih dosežkov ljudi pa pomembno prispeva h koheziji Skupnosti. Glasba, petje, ples, likovna in upodabljalna umetnost itd. ne poznajo političnih, socialnih ali državnih pregrad. Samo književnost potrebuje, kadar prestopi meje, tankočuten prevod. Medregionalni stiki na področju kulture so most med ljudmi in krepijo proces integracije. Kulture torej ne bi smeli razumeti kot nacionalne zadeve, temveč kot evropsko.

ŽIVAHNI KULTURNI STIKI

Kot je bilo že omenjeno, je do prvih medregionalnih stikov v ožjem prostoru Alpe-Jadrana po drugi svetovni vojni prišlo na področju kulture. In ravno kulturne aktivnosti so bile tiste, ki so dajale temu sodelovanju zagon. V letu 1967 se je za čezmejno sodelovanje med Slovenijo, Furlanijo – Julijsko krajino in Koroško izoblikoval pojem »Alpe-Jadran«. Še v istem letu so se sosednje dežele dogovorile za obsežen program kulturnih izmenjav. Ustanovljen je bil »Intart«, v okviru katerega so slovenski, italijanski in avstrijski umetniki predstavljali svoja dela. Ta serija razstav, ki je bila vsako leto v drugi deželi, se je izkazala kot ena izmed najbolj dolgoživih pobud Alpe-Jadrana.

V letu 1968 so bila kulturna srečanja osredotočena v »kulturnem tednu Alpe-Jadrana«, ki se je nato odvijal vsako leto. Aktivnosti so obsegale veliko število kulturnih področij, sodelovale so tako pevske, folklorne in glasbene skupine kot znanstveniki, novinarji in filmski delavci. Temu so se pridružile številne prireditve na športnem področju in področju mladinskega dela.

Na temelju sodelovanja treh dežel, ki je v sedemdesetih letih preživelo tudi težke faze v zvezi z vprašanjem koroške narodne skupnosti, je nastala Delovna skupnost Alpe-Jadran, v katero je bilo do sedaj vključenih do 19 regij. Čezmejne kulturne aktivnosti v prostoru Ljubljana-Trst-Celovec so prenesli na večje območje Alpe-Jadrana. Temu so se pridružile tudi nove oblike srečanj. Leta 1979 so univerze ustanovile Rektorsko konferenco Alpe-Jadrana, iz katere so izšle številne pobude na znanstvenem področju. Ustanovili so sklad za štipendije, ki podpira znanstveni podmladek. Akterji upodabljaljoče umetnosti so se od leta 1983 redno srečevali na srečanjih gledališč Alpe-Jadrana. Pripravili so skupna poročila o zgodovinskih središčih vzhodnoalpskega prostora.

Stike na področju športa in mladinskega dela so osredotočili v zimske in poletne mladinske igre, ki so še danes težišče alpsko-jadranskega akcijskega programa. Do 1000 mladih športnikov se udeležuje »olimpiade Alpe-Jadrana« in za naslednjo generacijo krepí občutek pripadnosti. Ena izmed novih kulturnih akcij je »Viruniada« na Koroškem, pri kateri se na zgodovinskih tleh ob športnih tekmovaljih v antičnih športnih disciplinah srečuje mladina Alpe-Jadrana. Še danes sodi velik del med okoli 30 projekti, ki jih vsako leto subvencionira Delovna skupnost Alpe-Jadran, na področje kulture. In tako bo predvidoma tudi v prihodnje.

Alpe-Jadran ni samo skupnost regij, dežel, republik in županij, temveč predvsem kultur. To velja tudi za Evropsko unijo. Evropska unija namreč obsega v bistvu to, kar je treba zgodovinsko razumeti kot »evropsko civilizacijo«. Kultura in jezik sta enkratni izraz narodov, ki živijo na celini. Kultura je najpomembnejša vez med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo. Je nekaj, kar je bilo, je in ostane. Poseben izziv za prihodnost je poiskati in spodbujati to, kar je skupno v raznoliki

Evropi, ne da bi pri tem negativno vplivali na regionalne in nacionalne nosilce kulture.

PROTI »UNIFORMIRANI KULTURI«

Vsako spraševanje o jezikovno-kulturni raznolikosti ogroža združevanje Evrope, hkrati pa so v nevarnosti tudi temeljne demokratične vrednote. Jezikovno-kulturna raznolikost, politični pluralizem in regionalno soodločanje so med seboj tesno povezani. V tem smislu je bil v tako imenovani »kulturni klavzuli« maastrichtske pogodbe kot pomembna dobrina posebej poudarjen »razcvet kultur držav članic ob upoštevanju njihove nacionalne in regionalne raznolikosti«. S tem naj bi se postavili po robu vsem možnim težnjam v smeri ustvarjanja »uniformirane kulture«.

Novejša evropska zgodovina je polna poskusov velikih imperijev, da bi z nasiljem poenotili kulture in jezike in namesto raznolikosti uveljavili »enovitost«. Vsi ti načrti, pomislimo samo na Napoleonovo Francijo ali Hitlerjevo Nemčijo, so žalostno propadli in evropskim narodom povzročili mnogo gorja. Pa tudi prizadevanja posameznih nacionalnih držav, da svojo kulturo prikažejo kot monokulturo in izključijo vse pobude, ki prihajajo od drugih kultur, so se pokazala kot napačna pot. Jezikovno-kulturna raznolikost je za človeški obstoj prav tako pomembna kot različnost pojavov v naravi.

Umberto Eco je nekoč menil, da je jezik Evrope prevod. Lahko bi tudi rekli: jezik Evrope je večjezičnost. Govoriti evropsko pomeni ohranяти raznolikost v Evropi obstoječih jezikov. Kajti vsak jezik, velik ali majhen, je del kulturne identitete nekega ozemlja. Tako imenovana »čista« kulturna in jezikovna območja skoraj ne obstajajo, saj so se v stoletjih vplivi stalno prekrivali in mešali. To bogato jezikovno-kulturno raznolikost je Günther Hödl primerjal z zakladom, »neminljivim tezavrusom«, kot je rekel, »v katerem je to, kar je človeški duh ustvaril, torej kultura, za vedno shranjeno«. Lahko bi tudi rekli, da je različnost skupna evropska značilnost.

NALOGA REGIJ

V tej zvezi imajo regije posebno nalogo; vsaka regija v Evropi ima svoje posebne, skozi stoletja oblikovane kulturne tradicije. Vsa ta izročila skupaj so temelj kulturne identitete evropskih ljudi. Skupščina regij Evrope je na svoji generalni skupščini v novembru 2006 sprejela resolucijo, v kateri so zapisali, da bi spodbujanje kulturne raznolikosti in stikov med pripadniki različnih kultur lahko izboljšalo tudi konkurenčno prednost, saj je v družbi znanosti za inovacije potrebna

kreativnost. V resoluciji poudarjajo odgovornost regij za zagotavljanje kulturne in jezikovne raznolikosti.

Usodno bi bilo, če bi nova Evropa ponovila napako nacionalnih držav in se opredeljevala kot kulturno in / ali jezikovno homogena enota. Posledici bi bili nestrpnost navznoter in agresija navzven, pa tudi nesposobnost za dialog oziroma kulturno izmenjavo. Nova Evropa bi se s tem oropala svojih možnosti za prihodnost. Po nasilni zgodovini preteklih dveh stoletij, v katerih so vedno znova skušali udejanjiti zasnove nacionalne, etnične in kulturne »čistosti« in premoči, je treba uveljavljati politiko, ki ustreza raznolikosti in enakovrednosti.

To dejansko evropsko prepričanje pa ni samo prvi pogoj za združitev evropskih nacionalnih držav, temveč tudi pogoj za uspešno čezmejno sodelovanje na regionalni ravni. Brez razumevanja kulturnih in jezikovnih posebnosti soseda ni mogoče učinkovito čezmejno sodelovanje.

Zato se Delovna skupnost Alpe-Jadran, katere članice pokrivajo območje od Lombardije do zahodne Madžarske in od Gornje Avstrije do Hrvaške, na katerem živi okoli 26 milijonov ljudi, posebej zavzema za ohranitev jezikovne in kulturne raznolikosti. Pri uradnih stikih, sestankih in konferencah velja načelno petjezičnost: nemščina, italijanščina, hrvaščina, slovenščina in madžarščina. Ta raznolikost je, če ponovno citiramo Güntherja Hödla, »to, česar nikakor ne smemo izgubiti« na tem prostoru, »pomemben sestavni del duhovne Srednje Evrope«.

Prostor Alpe-Jadrana je povezan čezmejni kulturni prostor, v katerem so ljudje stoletja živeli v skupni državi in sočasno lahko ohranjali svojo jezikovno in kulturno raznolikost. Iz teh izkušenj je zrasel občutek za skupno življenje, uveljavilo se je prepričanje, da so ljudje v tem prostoru med seboj usodno povezani. Ti občutki so na območju Alpe-Jadrana še vedno živi. Na temelju teh zgodovinskih in jezikovno-kulturnih skupnih točk je Delovna skupnost Alpe-Jadran v svoji obliki enkratna in nenadomestljiva. Poseben izziv za prihodnost bo sodelovanje v evropski integraciji ob zavračanju vseh teženj po centralizaciji in poenotenju, predvsem na jezikovno-kulturnem področju.

VLOGA NARODNIH SKUPNOSTI

Poseben pomen za ohranjanje kulturne in jezikovne raznolikosti ter za evropsko integracijo imajo narodne skupnosti. So vezni člen med različnimi jeziki in kulturami ter prispevajo k združevanju kontinenta. Zaščita in podpiranje narodnih skupnosti sta torej v vseevropskem interesu. Pa tudi v čezmejnem sodelovanju na regionalni ravni imajo narodne skupnosti pomembno vlogo. Stanje odnosov med sosednjimi deželami je nenazadnje odvisno od aktualnega položaja posamezne

narodne skupnosti, predvsem takrat, kadar je v eni od dežel jezikovna ali etnična manjšina, za katero je sosed na kakršen koli način pristojen.

Kadar je položaj narodne skupnosti zadovoljiv, je to prednost za razvoj političnih, gospodarskih in kulturnih stikov med sosednjima deželama. Ukrepi v korist narodnih skupnosti se v lastni deželi nenazadnje sprejemajo tudi zato, da se izboljšajo odnosi s sosednjo deželo. Prizadevanja za dobre stike s sosedom torej pozitivno vplivajo na položaj narodnih skupnosti v lastni deželi. Tako prihaja do medsebojnega vpliva medregionalnega sodelovanja in položaja narodnih skupnosti.

Iz tega sledi: Zaostritev vprašanj o narodnih skupnostih ne obremenjuje samo sobivanja v lastni državi, temveč negativno vpliva tudi na čezmejno sodelovanje. Najboljši pogoj za dobro sosedstvo prek meja je mirno sožitje v državi. Kajti tako kot v vsakdanjem življenju, se mir s sosedi začne v lastni hiši. Prav v mejnih regijah je pomembno, da se ljudje med seboj dobro razumejo in so pripravljene gledati prek meja brez strahu in predsodkov. Ali, če spregovorimo z besedami futurologa Matthiasa Horxa: »Prihodnost regij je v odprtosti v svet.«

V Delovni skupnosti Alpe-Jadran so kmalu po ustanovitvi spoznali pomen vprašanja narodnih skupnosti v čezmejnem sodelovanju in glede na evropsko integracijo. V letu 1984 je bila ustanovljena delovna skupina za manjšine, v kateri so sodelovali strokovnjaki iz posameznih članic. Po izdaji prve študije o *Manjšinah v prostoru Alpe-Jadran* v letu 1990 je pred dvema letoma izšla druga, poglobljena publikacija z naslovom *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran*. 41 znanstvenikov iz kroga članic Alpe-Jadrana je v omenjeni študiji poglobljeno analiziralo položaj narodnih skupnosti in njihov pomen za čezmejno sodelovanje. Rezultati te študije so pomembni tudi z vseevropskega gledišča.

NARODNE SKUPNOSTI V PROSTORU ALPE-JADRAN

Po tej študiji, ki obsega skoraj 500 strani, in je v nemškem, hrvaškem, italijanskem, madžarskem in slovenskem jeziku, živi na območju Alpe-Jadrana okoli 18 različnih narodnih skupnosti, pri čemer se nekatere grupacije pojavljajo v več državah. Če štejemo vsako narodno skupnost zase, živi v dvanajstih članicah, ki so sodelovale v študiji, okoli 50 narodnih skupnosti. Najbolj razširjeni sta nemška manjšina in Romi, ki živijo v po devetih regijah, sledijo jim Hrvati v sedmih, Slovenci v štirih, Madžari v treh in Furlani, Italijani, Srbi in Ladinci v po dveh regijah. Druge skupine, Čehi, Slovaki, Ruteni, Ukrajinci, Makedonci, Črnogorci, Muslimani, Židje in venetske jezikovne skupine, se pojavljajo le po enkrat. V petih zahodnomadžarskih županijah so skoraj povsod zastopani Nemci, Hrvati in Romi, največ narodnih skupnosti, namreč dvanajst, živi na Hrvaškem, najmanj v avstrijskih deželah.

O vlogi manjšin v čezmejnem sodelovanju ugotavljajo, da imajo na madžarskem območju Delovne skupnosti narodne skupnosti manjši pomen. To pojasnjujejo z gospodarsko obrobno lego območja in politično, socialno in kulturno šibkostjo narodnih skupnosti. V alpskem prostoru in na severnojadranskem območju pa ugotavljajo, da so manjšine v zadnjih letih vse bolj vključene v čezmejno sodelovanje, predvsem na gospodarskem in kulturnem področju. To dokazuje, da lahko etnično in jezikovno mešana mejna območja dajejo dragocene impulze za čezmejno sodelovanje. Po drugi strani pa so, kot smo že omenili, nerešena, s konflikti povezana vprašanja narodnih skupnosti kamen spotike v medregionalnem sodelovanju.

LITERATURA

- Alpen-Adria. Identität und Rolle.* Herausgegeben von der Region Trentino-Südtirol anlässlich des 15-jährigen Jubiläums der Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria, Trient 1993.
- Die Minderheiten im Alpen-Adria-Raum*, hg. von der Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria, Klagenfurt 1990.
- HÖDL, Günther (1998). Universitäten im Kontakt. 20 Jahre Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria und die Universität Klagenfurt. In: K. Anderwald, P. Karpf, H. Valentin (hg.), *Kärntner Jahrbuch für Politik* 1998. Klagenfurt, 22.
- Kulturräume.* Universitäten/Univerze/Universitá Klagenfurt, Koper, Ljubljana, Maribor, Trieste, Udine, hg. von Helga Rabenstein, Klagenfurt 2005 (=Alpen-Adria-Schriftenreihe der Universität Klagenfurt/Celovec).
- Minderheiten und grenzüberschreitende Zusammenarbeit im Alpen-Adria-Raum, hg. von der Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria, Trient 2004.
- VALENTIN, Hellwig (2006). Günther Hödl und die Alpen-Adria-Idee. In: Ch. Domenig, J. Grabmayer, R. Stauber, K. Stuhlpfarrer, M. Wenninger (hg.), *»Und wenn schon, dann Bischof oder Abt.« Im Gedenken an Günther Hödl (1941–2005)*. Klagenfurt, 297.
- VALENTIN, Hellwig (1998). *Kärntens Rolle im Raum Alpen-Adria. Gelebte und erlebte Nachbarschaft im Herzen Europas (1965–1995)*. Klagenfurt.
- VALENTIN, Hellwig (2006). Sprachlich-kulturelle Vielfalt und europäische Integration. Die Rolle der Volksgruppen in der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit im Raum Alpen-Adria. In: *Die Ortstafelfrage aus Expertensicht. Eine kritische Beleuchtung.* (=Kärnten Dokumentation, Sonderband 01). Klagenfurt, 169.
- VALENTIN, Hellwig (2002). *Stolperstein oder Brücke? Die Rolle der Volksgruppen im Rahmen der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit Kärnten-Slowenien (1918–2001)*. In: *Kärntner Jahrbuch für Politik* 2000. Klagenfurt, 253.